

Библиотека
„ПЕДАГОШКА ТЕОРИЈА И ПРАКСА“
43

РАЗВОЈ ИСТРАЖИВАЧКЕ ПРАКСЕ У ШКОЛИ

Издавач

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА
11000 • Добрињска 11/III

За издавача

Николета Гутвајн

Лектор

Ивана Башић

Технички уредник

Ивана Ђерић

Дизајн корица

Бранко Цветић

Идејно решење корица

Ивана Ђерић и Славица Максић

Програмски њрелом и шѡамѡа

Кућа штампе плус

ISBN

978-86-7447-129-6

Тираж

500

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

РАЗВОЈ ИСТРАЖИВАЧКЕ ПРАКСЕ У ШКОЛИ

Уреднице

Славица Максић
Ивана Ђерић

БЕОГРАД
2016.

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

проф. емеритус др Првослав Јанковић

проф. др Биљана Требјешанин

проф. др Оливера Гајић

проф. др Емина Хебиб

доц. др Гордана Ђигић

Напомена. На корицама је коришћена прилагођена фотографија уметничке слике *Аналићичка скица* (ориг. Аналитическиј ескиз, 1922) совјетског аутора Климента Николајевича Редка (Климент Николаевич Редко). У свом опусу, аутор је настојао да уједини уметност и науку. Слика је власништво Руског државног архива књижевности и уметности из Москве (Российский государственный архив литературы и искусства, Москва), који је дао сагласност за њено коришћење.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.3(082)
159.947.5-057.874(082)
371.12:159.23.3(082)

РАЗВОЈ истраживачке праксе у школи / уреднице Славица Максић, Ивана Ђерић. - Београд : Институт за педагошка истраживања, 2016 (Београд : Кућа штампе плус). - 256 стр. : граф. прикази ; 24 см. - (Библиотека Педагошка теорија и пракса)

Тираж 500. - Стр. 7-8: Предговор / Славица Максић и Ивана Ђерић. - Белешка о ауторима: стр. 242-246. - Библиографија уз сваки рад. - Регистри.

ISBN 978-86-7447-129-6

а) Настава- Квалитет- Зборници б) Ученици- Мотивација- Зборници с)
Наставници- Личност- Зборници
COBISS.SR-ID 226600460

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
I ДЕО УВОДНА РАЗМАТРАЊА	
❖ Зашто су потребна истраживања у школи.....	11
<i>Славица Максић и Ивана Ђерић</i>	
❖ Стручни сарадници и развој истраживачке праксе у школи	19
<i>Славица Максић</i>	
II ДЕО ПРИСТУПИ ИСТРАЖИВАЧКОМ РАДУ У ШКОЛИ	
❖ Акциона истраживања као оруђе за унапређивање наставе и учења	37
<i>Јелена Рагишић, Дејан Сџанковић и Смиљана Јошић</i>	
❖ Подстицање групног професионалног учења наставника	55
<i>Владимир Џиновић</i>	
❖ Посматрање часа у функцији унапређивања наставе и учења	75
<i>Јелена Рагишић</i>	
❖ Анализа наратива као алат за рефлексiju наставника о квалитету сопственог рада.....	101
<i>Милан Сџанчић</i>	
III ДЕО РЕЛЕВАНТНЕ ШКОЛСКЕ ТЕМЕ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЊИХОВО ИСПИТИВАЊЕ	
❖ Развијање ученикове мотивације за учење	123
<i>Нађаша Лалић-Вучеџић</i>	
❖ Како наставници подстичу аутономију ученика	151
<i>Ивана Ђерић</i>	
❖ Подстицање неуспешних ученика на часу	179
<i>Душица Малинић</i>	
❖ Статус ученика са сметњама у развоју у редовној школи.....	197
<i>Рајка Ђевић</i>	

IV ДЕО	ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА	
❖	Могућности за унапређивање истраживачке праксе у школи....	235
	<i>Ивана Ђерић и Славица Максић</i>	
V ДЕО	РЕЛЕВАНТНИ ИЗВОРИ	
❖	Корисни линкови.....	242
❖	Институције.....	244
❖	Белешка о ауторима	245
VI ДЕО	ИНДЕКСИ	
❖	Индекс аутора.....	248
❖	Индекс појмова	252

ПРЕДГОВОР

Развој истраживачке праксе у школи је тематски зборник радова чији су аутори сарадници Института за педагошка истраживања. Зборник садржи радове о томе како се могу испитивати мишљења, уверења и ставови наставника, ученика и њихових родитеља о најважнијим школским темама, од посматрања часа до подстицања аутономије. Уз разматране теме, приложени су упитници, скале и други истраживачки алати који су развијени у нашој средини и имају задовољавајуће метријске карактеристике, што их препоручује за даљу употребу. Књига је производ тимског рада, а уређивачки посао рада у пару. Оба процеса укључивала су продуктивне дискусије и размене, заузимање улоге критичког пријатеља, преиспитивање предложених решења и трагање за бољим, што је учинило рад на књизи узбудљивим искуством.

Зборник радова је намењен стручним сарадницима, наставницима, директорима и другим стручњацима у школи који га могу користити у планирању, припремању и извођењу истраживања, како у индивидуалним, тако и у тимским пројектима. Добијени налази могу се употребити за унапређење рада у школи у којој је испитивање спроведено, послужити за поређење са налазима из других школа и бити предмет даљих анализа професионалних истраживача. Развијање истраживачког приступа у разматрању школских тема и критичког духа код свих актера васпитно-образовног процеса може бити од користи и за образовну политику.

Користимо прилику да се захвалимо проф. др Слободанки Милановић-Наход, сарадници Института за педагошка истраживања у пензији, за подршку идеји о писању књиге и читање прве верзије уводних поглавља. Посебну захвалност упућујемо рецензентима чије сугестије су допринеле побољшању квалитета радова: проф. емеритусу др Првославу Јанковићу (Педагошки факултет, Сомбор), редовном проф. др Биљани Требјешанин (Учитељски факултет, Београд), редовном проф. др Оливери Гајић (Одсек за педагогију Филозофског факултета, Нови Сад), ванредном проф. др Емини Хебиб (Одељење за педагогију Филозофског факултета, Београд) и доц. др Гордани Ђигић (Департман за психологију Филозофског факултета, Ниш). Велику захвалност упућујемо Руском државном архиву књижевности и уметности који је дао дозволу за коришћење фотографије уметничке слике *Аналитичка скица* на корицама. Захваљујемо Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије што је подржало објављивање књиге.

Књига представља резултат рада на пројектима *Од њосџицања иницијативе, сарадње и сиваралашива у образовању до нових улоја и иденитијеџа у друшћиву* (бр. 179034) и *Унајређивање квалиџеџа и досћујносћи образовања у џроцесима модернизације Србије* (бр. 47008) чију је реализацију финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2016).

Надамо се да ће тематски зборник радова *Развој истраживачке џправе у школи* бити од користи запосленима у образовању у истраживању актуелних васпитних и образовних проблема. Желимо да ова књига буде подстицај за објављивање других публикација које ће подржати јаче повезивање педагошких истраживања и школске праксе.

Март 2016. године

Уреднице
Славица Максић и Ивана Ђерић

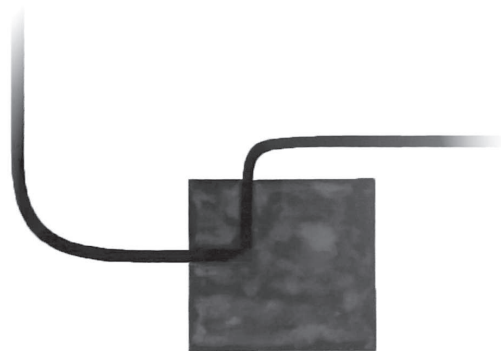
I ДЕО

.....

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

.....

ЗАШТО СУ ПОТРЕБНА ИСТРАЖИВАЊА У ШКОЛИ

.....

Славица Максић и Ивана Ђерић

У књизи је учињен покушај да се одговори на питање како боље искористити податке које школа има и које може добити како би се доносиле одлуке о образовању и васпитању засноване на истраживачким подацима и искуствима из школске праксе.

Тематски зборник радова *Развој истраживачке праксе у школи* настао је са уверењем да је просветним радницима и стручним сарадницима који раде у школи потребна подршка у функцији унапређивања школске праксе, коју је могуће мењати посредством истраживачког рада. У овом поглављу бавимо се питањем зашто су потребна истраживања у школи. Зашто школски практичари треба да остваре улогу истраживача, у контексту у којем раде, и какве користи би могли имати од истраживачког рада у школи? Одговори на постављена питања тражени су у оквиру (а) услова у којима се образовање развија глобално и у нашој земљи; (б) покушаја повезивања научне теорије и образовне праксе; (в) односа између образовне политике, школске и истраживачке праксе у земљи.

У XXI веку, за који се тврди да припада биологији, прочитан је геном људског бића и води се борба против најтежих болести технолошким достигнућима, која постају продужеци и делови људског тела (Kaku, 2014; Svab, 2014). Развој нанотехнологија и когнитивне науке доприноси настанку човека који је виђен као постбиолошко стање или врста (Kurzweil, 2005). Дигиталне технологије постају све више учесници у нашој култури, обликујући однос појединца према информацијама, његове односе са другим људима и интеракцију са институцијама (Gir, 2011; Palfrey & Gasser, 2008; Tapscott, 2008).

Процењује се да су промене које се дешавају у свим сферама људског живота све брже, а разлике међу људима све веће. Школа има обавезу да прати први процес и да се, бар на нивоу шанси, супротстави другом процесу.

Знања су се толико увећала да је све теже одредити шта су базична и релевантна знања која појединац треба да има и чему школа може да га научи. Главни циљеви образовања су да млади науче како се учи и мисли, а не да овладају одређеним садржајима, али се подразумева да су писмени (језички, математички, дигитално итд.). Док се знања све више специјализују, образовање се све више универзализује, јер се не могу предвидети радна места на којима ће појединац бити ангажован у току свог радног века. Избор професије и занимања је све мање изванредан, пошто нема сталног запослења ни фиксног радног времена. Живимо у времену у коме ће до посла моћи да дођу и да на њему буду успешни они који имају специфична знања и вештине (Ђуришић-Војановић, 2015). Породични живот, рад и слободно време се све више преплићу и прожимају, а појединац учи целог живота тако што је у једној ситуацији ученик, а у другој учитељ.

Неизвесност је главна одлика савременог света, који се дефинише као друштво знања (Drucker, 1994, 2011). Друштво знања је, по дефиницији, засновано на идеји да сваки појединац учи током целог живота. Процес сазнавања претпоставља активну улогу сазнаваоца који трага за знањем, поставља питања и решава их, отварајући нове проблеме и поља за учење и овладавање светом. У контексту идеја о целоживотном учењу и условима за развој друштва знања, истраживачки приступ је виђен као један начин учења, савладавања актуелних проблема и проналажања иновативних решења. Практичари нису више у позицији да примењују знања која је неко други стекао и њима пренео, нити они могу да сведу своју улогу на преношење знања другима, већ су позвани да истражују праксу и на тај начин је унапређују.

Покрет о истраживачима практичарима, који је развијен деведестих година XX века, темељи се на два кључна концепта: (1) развој професионалног идентитета школских практичара и (2) подстицање истраживачке праксе школских практичара ради унапређења квалитета наставе и учења у учионици (Cochran-Smith & Lytle, 1999; Hopkins 1993). Савремени модели професионалног учења захтевају од школских практичара да истражују сопствену праксу с циљем да боље разумеју процесе који се одвијају у одељењу и школи, да утичу позитивно на квалитет наставе и ученичка постигнућа, као и да развијају и јачају сопствене компетенције (Carr & Kemmis, 2000; Cochran-Smith & Lytle, 2009; Hebib i Matović, 2012; Hebib, 2014; Kincheloe, 2003; Krnjaja, 2015; Lankshear & Knobel, 2004; Pešić, 2004; Polovina i Pavlović, 2010; Stanković i sar., 2015).

У време развоја покрета о истраживачима практичарима, у нашој земљи, као последица транзиционих процеса, долази до друштвених промена које се изузетно негативно одражавају на образовање. Дешавају се масовне обуставе рада и штрајкови, који указују на незадовољство просветног кадра материјалним

положајем и недостатком друштвеног признања. Велика флукуација наставног особља и велика стопа незапослености доводе до тога да у школу долазе стручњаци чије педагошке компетенције треба додатно развијати (Avramović i Vujačić, 2010; Centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju, 2012; Polovina i Pavlović, 2010; Todorović i sar., 2012). Започета рационализација радних места прети да ослаби учешће стручних сарадника у раду школа, па остаје да се види како ће се школски педагози и школски психолози изборити са овим изазовима.

Посебну пажњу заслужују примедбе на недовољну повезаност образовне политике, школске праксе и истраживачке праксе у нашој средини (Polovina i Pavlović, 2010; Radišić, Buđevac i Jošić, 2015; Radišić, Buđevac i Stanković, 2015a,b; Stanković i Vujačić, 2011). Образовна политика обликована је политичким утицајима који дефинишу промене образовног система, а један од највећих проблема представља то што се унето решење не прати и не проверава даље (Максич и Спасенович, 2015). С друге стране, истраживања образовања планирају се у оквиру научних институција које су усмерене на проучавање базичних проблема, без увида у актуелне проблеме праксе, која често траже брза решења или одлуке. То доводи до тога да су просветни радници и стручни сарадници чешће у позицији корисника научних истраживања и експертских решења (Kranjaja, 2015), него што су у позицији да активно истражују и мењају васпитно-образовну стварност у еманципаторском правцу.

Резултати анализе постојеће понуде стручног усавршавања просветног кадра указују да нема довољно програма који би пружили охрабрење просветним радницима и стручним сарадницима у погледу стицања и увежбавања истраживачких вештина и знања која би им омогућила да организују истраживања у школи. Преглед понуђених 908 програма стручног усавршавања (Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2014/2015. i 2015/2016, 2015), открива да већина програма наводи као циљну групу наставнике и стручне сараднике у школи. Ради се о програмима који се односе на васпитни рад, на ученике којима је потребна додатна подршка у образовању, на општа питања наставе и на управљање и руковођење. Понуђени програми се ретко или уопште не баве развијањем истраживачких знања и вештина.

Досадашња искуства указују да се истраживачко-аналитички рад у школи спроводи на захтев просветних власти и да се мало води рачуна о томе како се подаци могу употребити за унапређење рада наставника, боље упознавање ученика, бољу сарадњу са родитељима/породицом ученика и ширим окружењем. Није довољно то што правилници прописују да би послови стручних сарадника и наставника требало да обухватају истраживачки рад, што постоје струковна удружења која промовишу истраживачки рад у школи и што стручни сарадници стичу одређене истраживачке компетенције на матичним факултетима. Један од извора подршке представљају приручници о

истраживачком раду у школи који се појављују у новије време (Vuđevac i sar., 2015; Stanković i sar., 2015).

Описане околности биле су подстицај за конципирање ове књиге и одредиле су њену структуру. Уводно поглавље испитује значај истраживачке праксе за рад и професионални развој стручних сарадника (С. Максић). Ангажовање школских психолога и школских педагога разматра се у оквиру њихових обавеза и могућности за укључивање у истраживачки рад – од тога да сами иницирају и воде пројекте на нивоу своје школе, до тога да се ангажују у националним и међународним пројектима. Главни део садржаја књиге чине актуелни приступи истраживачком раду у школи и истраживања релевантних образовних и васпитних тема. У завршном поглављу разматрају се могућности за унапређивање истраживачке праксе у школи, у контексту подршке коју нуде разматрани приступи, истраживања и инструменти (И. Ђерић и С. Максић).

У оквиру приступа истраживачком раду у школи, у првом поглављу Ј. Радишић, Д. Станковић и С. Јошић пишу о основним поставкама и методолошким одредницама акционог истраживања у школи, с циљем да се просветни радници подстакну да истражују сопствену праксу, како би унапредили свој рад и укупан процес наставе и учења. Аутори илуструју рад на извођењу акционог истраживања примером испитивања одговорности ученика помоћу самоевалуације, које је спроведено у основној школи.

У другом поглављу, В. Џиновић приказује један модел професионалног учења наставника у групи, који је погодан за истраживање и вредновање школске праксе зато што повезује истраживања и трагање за конкретним начинима да се унапреди васпитно-образовни процес. У Прилогу се налази Лист за евалуацију групног рада са наставницима који је аутор развио.

У трећем поглављу, Ј. Радишић описује посматрање часа у функцији унапређења квалитета наставе и учења у школи. Ауторка прилаже инструменте које је развила за примену посматрања на часовима природно-математичких и друштвено-језичких наставних предмета. Подаци који се прикупљају посматрањем часа могу да се користе у сврху континуираног професионалног развоја наставника унутар школе.

У четвртом поглављу, М. Станчић разматра значења која наставници приписују квалитету сопственог рада, пошто је његово испитивање показало да наставници немају организованих прилика у школи да освешћују и елборишу своја уверења о овој теми у разговору са другим учесницима у васпитно-образовном процесу. Аутор је развио алат за рефлексију наставника о квалитету сопственог рада који се састоји од Упутства за писање описа ситуација и Протокола за анализу описане ситуације.

Део књиге посвећен релевантним школским темама и инструментима за њихово испитивање започиње прилозима о проучавању мотивације у школи, која има кључну улогу у процесу учења. У првом поглављу, Н. Лалић-Вучетић

указује на могућности развијања мотивације ученика за учење и релевантне поступке наставника који је подржавају. Ауторка је приложила инструмент за наставнике који је развила и користила у свом истраживању.

У другом поглављу, И. Ђерић се бави темом развој аутономије ученика. Описан је методолошки приступ за конструисање упитника који се темељи на личним значењима и перспективама наставника и ученика о могућностима аутономног понашања ученика у школи. У Прилогу је дат упитник за испитивање тога како ученици опажају подстицање аутономије ученика у васпитно-образовном процесу.

У трећем поглављу, Д. Малинић образлаже зашто су у школи потребна истраживања о томе како наставници опажају праксу рада на часу са неуспешним ученицима. Ауторка је понудила свој Инвентар наставничких подстицаја неуспешних ученика, који се може користити као водич за прикупљање података за самоперцепцију наставника о учесталости примене одређених поступака у пракси.

У четвртом поглављу, Р. Ђевић пише о статусу ученика са сметњама у развоју и њиховом сналажењу у комуникацији са другим ученицима у оквиру школовања у редовној школи. Ауторка је развила више инструмената за испитивање социјалних интеракција који су дати у Прилогу. Ради се о социометријском упитнику, рејтинг скали и протоколима за систематско посматрање социјалних интеракција ученика на школском часу и одмору.

Разматрани приступи истраживачком раду у школи и описана истраживања васпитних и образовних проблема представљају лични избор приређивача публикације, а могли су бити и другачији. Наш избор заснован је на уверењу да подстицај за истраживање школске праксе, поред актуелних приступа и релевантних тема, треба да садржи и инструменте којима се истраживања могу извести. Сличну улогу имају и примери којима поједини аутори илуструју примену одређене истраживачке методе или инструмента. Сваки од понуђених инструмената може се користити у датом облику или адаптирати, у целини или деловима, према потребама одређене школе и могућностима оних који изводе конкретно истраживање. Описане скале, упитници и протоколи могу послужити и за прављење других инструмената за којима се укаже потреба.

Ауторска слобода присутна је и код избора садржаја и приказа релевантних инструмената у сваком од појединачних поглавља. На пример, у поглављу о учешћу стручних сарадника у истраживачком раду у школи приложен је као пример упитник за вредновање рада сарадника на пословима психолога и педагога у школама који је конструисан пре више од педесет година. У међувремену су развијени и коришћени други инструменти, али се ауторка задржава на првом упитнику, акцентујући критеријуме наведене у фусноти упитника, у намери да покаже да је истраживачки рад био присутан

у опису посла и очекиван у раду стручних сарадника од када су почели да се запошљавају у школама.

Посебно желимо да истакнемо да је у сваком од осталих поглавља посвећених одређеној теми представљен изабрани поступак, метода или инструмент који је развио сâм аутор поглавља. Није била намера, нити је било могуће, да се направи исцрпан преглед приступа и инструмената који су доступни у нашој средини за испитивање проблема на који се одређено поглавље односи. Трагање за тим инструментима и избор оног који би био најприкладнији за извођење истраживања у датој школи представља, такође, истраживачки подухват или битан део припреме истраживања у конкретним условима.

У целини, у књизи је учињен покушај да се одговори на питање како боље искористити податке које школа има и које може добити да би се доносиле одлуке о васпитању и образовању ученика засноване на истраживачким подацима и искуствима из школске праксе. Препоручују се, у оквиру различитих истраживачких парадигми, конкретни облици сарадње запослених у школи на размени информација и на њиховом повезивању. У том смислу, сви извори података који постоје и који се воде о раду школе, наставника, ученика, као што су планови рада и извештаји о раду, летопис школе, евиденција о постигнућима, наградама и признањима, евиденција о проблемима и путевима њиховог решавања и други, могу бити од користи у аналитичком и истраживачком раду.

Обједињавање, повезивање и чување података којима школа располаже могло би да представља основу за сваку врсту истраживања у школи. Савремена информациона технологија пружа неслућене размере за стварање база података о раду школе и за њихово коришћење: промене у свим битним аспектима организације и функционисања школског рада; утврђивање трендова промена и њихове повезаности са релевантним аспектима на које се може утицати; испитивање значајности разлика у ефектима различитих мера итд. Нема сумње да школа има потребу, обавезу и капацитет да истражује сопствену праксу.

Коришћена литература

- ❖ Avramović, Z. i Vujačić, M. (2010). *Nastavnik između teorije i nastavne prakse*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ❖ Đurišić-Bojanović, M. (2015). *Psihologija organizacionih promena i razvoja*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta.
- ❖ Centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju (prir.) (2012). *Mentor i pripravnik – vodič za nastavnike, vaspitače i stručne saradnike*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
- ❖ Carr, W. & Kemmis, S. (2000). *Becoming critical: Education, knowledge and action research*. London: Falmer Press.
- ❖ Cochran-Smith, M. & Lytle, S. L. (1999). Relationships of knowledge and practice: Teacher learning in communities. *Review of Research in Education*, Vol. 24, 249–305.
- ❖ Drucker, P. F. (1994). Knowledge work and knowledge society: The social transformations of this century. Retrieved May 5, 2016 from World Wide Web <http://e-learning.ceu.hu/mod/resource/view.php?id=63915>

- ❖ Drucker, P. F. (2011). *Post-capitalist society*. New York: Routledge.
- ❖ Gir, Č. (2011). *Digitalna kultura*. Beograd: Clio.
- ❖ Hebib, E. (2014). Dimenzije uloge školskog pedagoga. *Nastava i vaspitanje*, God. 63, Br. 2, 337–350.
- ❖ Hebib, E. i Matović, N. (2012). Istraživački rad školskog pedagoga. *Nastava i vaspitanje*, God. 61, Br. 1, 67–82.
- ❖ Hopkins, D. (1993). *A teacher guide to classroom research* (2nd Edition). Buckingham: Open University Press.
- ❖ Kaku, M. (2014). *The future of the mind: The scientific quest to understand, enhance, and empower the mind*. New York: Doubleday, a division of Random House, LLC.
- ❖ *Katalog programa stalnog stručnog usavršavanja nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika za školsku 2014/2015. i 2015/2016* (2015). Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja. Retrieved April 20, 2016 from World Wide Web <http://katalog2015.zuov.rs/>
- ❖ Kincheloe, J. (2003). *Teachers as researchers: Qualitative inquiry as a path to empowerment* (2nd Edition). New York: Falmer.
- ❖ Krnjaja, Ž. (2015). Pedagog kao istraživač. U Zborniku radova *Januarski susreti pedagoga*, 26.02.2014. Beograd: Filozofski fakultet. Retrieved March 3, 2016 from the World Wide Web https://www.academia.edu/6006034/Pedagog_kao_istra%C5%BEiva%C4%8D
- ❖ Kurzweil, R. (2005). *The singularity is near: When humans transcend biology*. New York: Viking Penguin.
- ❖ Lankshear, C. & Knobel, M. (2004). *A Handbook for teacher research: From design to implementation*. New York: Open University Press.
- ❖ Максич, С. и Спасенович, В. (2015). Как результаты педагогических исследований (не)используются в сербском образовании. *Грани љознания*. № 7(41), С.65–73.
- ❖ Palfrey, J., Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books.
- ❖ Pešić, M. (2004). Istraživanje praktičara. U M. Pešić i dr. (ur.), *Pedagogija u akciji* (str. 58–74). Beograd: IPA.
- ❖ Polovina, N. i Pavlović, J. (ur.) (2010). *Teorija i praksa profesionalnog razvoja nastavnika*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ❖ Radišić, J., Buđevac, N. i Jošić, S. (ur.) (2015). Naučna konferencija *Doprinos istraživačkih nalaza razvoju obrazovnih politika, Zbornik radova, 20. februar 2015*. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.
- ❖ Radišić, J., Buđevac, N. i Stanković, D. (ur.) (2015a). *Doprinos istraživačkih nalaza unapređenju obrazovne prakse*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
- ❖ Radišić, J., Buđevac, N. i Stanković, D. (ur.) (2015b). Naučna konferencija *Nove politike u obrazovanju zasnovane na sekundarnim analizama istraživačkih nalaza*, Knjiga rezimea, 10. mart 2015. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.
- ❖ Stanković, D. i Vujačić, M. (2011). *Praćenje i vrednovanje programa stručnog usavršavanja nastavnika, Priručnik za autore i realizatore programa*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- ❖ Stanković, D., Radišić, J., Buđevac, N., Jošić, S. i Baucal, A. (2015). *Nastavnik kao istraživač. Priručnik za nastavnike*. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.
- ❖ Svab, D. (2014). *Naš mozak – to smo mi, Od materice do Alchajmera*. Beograd: Clio.
- ❖ Tapscott, D. (2008). *Grown up digital: How the Net Generation is changing your world*. NY Columbus: McGraw-Hill.
- ❖ Todorović, O. i sar. (ur.) (2012). *Priručnik za planiranje stručnog usavršavanja i napredovanja* (drugo dopunjeno izdanje). Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.

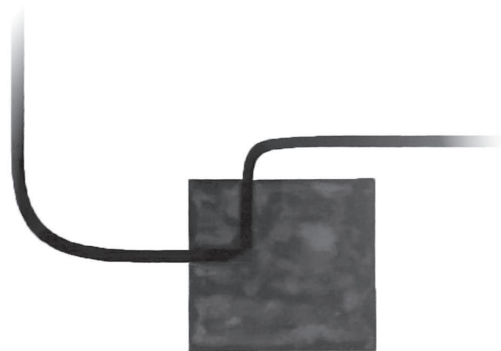
IV ДЕО

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

МОГУЋНОСТИ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ПРАКСЕ У ШКОЛИ

Ивана Ђерић и Славица Максић

Ова књига представља израз поверења у компетентност школских практичара да активно учествују у припреми и реализацији истраживања у школи. Она представља један од ресурса на који практичари могу да се ослоне током својих истраживачких подухвата.

Истраживачки рад школских практичара дефинише се као системско и планско истраживање које спроводе директори, стручни сарадници и наставници у различитим аспектима њиховог рада (Cochran-Smith & Lytle, 1999). Ова истраживања разликују се од научних истраживања која спроводе академски истраживачи по томе што су покренута потребама и проблемима из непосредне школске праксе и вођена су са циљем да се разреши одређена ситуација која ремети текући рад или успорава будући развој у жељеном правцу. Истраживања практичара односе се на ученике (стицање релевантних и довољних знања, развој способности), наставнике (квалитет рада, професионални развој) и школу (квалитет, ефикасност, ефективност).

У овом тематском зборнику разматрани су изабрани приступи у истраживању школске праксе, школске теме које су виђене као релевантне за истраживање и понуђени инструменти за примену одређених истраживачких приступа и испитивање тих тема. Било је речи о томе како у школи може да се организује акционо истраживање које је покренуто актуелним проблемом у одељењу/школи. Имали смо прилику да сазнамо како школска истраживања

могу бити покренута ради проучавања мотивационих поступака наставника у раду са ученицима. Истраживања у школи, такође, могу бити вођена потребом да се прикупљају, документују и анализирају подаци о различитим аспектима развоја и функционисања ученика посредством системског посматрања и видео студија. У два поглавља приказани су приступи које наставници и стручни сарадници могу употребити за преиспитивање и промишљање сопственог рада.

У овом поглављу, фокус је на могућностима за унапређивање истраживачке праксе у школи у контексту подршке коју нуде разматрани истраживачки приступи, методе и инструменти. На основу сугестија аутора поглавља, могу се извести препоруке на четири нивоа:

- ❖ Први ниво анализе обухвата разматрање потребних услова у домену просветне политике у вези са развијањем истраживачке праксе у школи.
- ❖ Други ниво анализе односи се на сагледавање услова за развој истраживачке праксе у оквиру професионалног развоја запослених у образовању.
- ❖ Трећи ниво анализе односи се на могућности и потребе за променама у оспособљавању наставника и стручних сарадника за истраживачки рад, у оквиру њиховог иницијалног образовања.
- ❖ Последњи ниво анализе односи се на разматрање могућности и перспектива развоја истраживачке праксе у нашим школама.

Прописи и просветна политика

Правилници и прописи шаљу јасну поруку да је истраживачки приступ пракси професионална обавеза школских практичара. Просветна политика од стручних сарадника и наставника тражи да осмишљавају и воде истраживачке пројекте у школи, као и да користе истраживачке податке ради унапређивања рада са ученицима и школе у целини. Прописане норме су почетни корак у развоју истраживачке праксе, али је подједнако важно да се обезбеди добар пут за њену реализацију у реалним околностима школе, образовног система и друштва. Подршка просветне политике огледа се у трагању за новим облицима сарадње између школе, науке и доносилаца одлука ради остваривања ефикасније, рационалније и функционалније истраживачке праксе у школи.

Професионални истраживачи не продукују налазе који су увек од користи практичарима, зато наставничка професија треба да се окрене ка истраживачком раду (Hargreaves, 1996). Није довољно да практичари буду консултанти истраживачима у планирању истраживачких корака, већ да буду активни агенси истраживачког процеса. Практичари треба да преузимају улогу истраживача сопствене праксе и праксе својих колега, уз заједничко промишљање, размену и сврсисходан дијалог о проблему који се истражује. Као равноправни учесници

у истраживању васпитно-образовних проблема, осећали би се компетентно да дају свој глас и утичу на доношење одлука у процесу креирања образовних политика, мењања наставне праксе и друштвене средине.

Потребно је системским мерама радити на јачању одговорности и агенсности запослених у образовању, указивати им да су они ти који могу да мењају ствари, између осталог, и у погледу развоја истраживачке праксе у школи (Pavlović i Maksić, 2014; Jošić, Džinović & Ćirović, 2014).

Професионални развој и учење

Професионални развој и учење просветних радника претпоставља истраживачку праксу. За традиционалне моделе професионалног учења карактеристично је да спољни образовни експерт испоручи практичарима мудрост, знање и вештине, које ће они пренети непосредно у своје учионице. Савремени приступ професионалном развоју практичара одређује их као „рефлексивне мислиоце” који активно промишљају своју праксу и воде је ка стварним променама (Schön, 1987). Такав истраживачки приступ школској пракси постаје важан део процеса професионалног учења запослених у образовању (Cochran-Smith & Lytle, 1993, 2009; Cochran-Smith & Zeichner, 2005; Darling-Hammond & Bransford, 2005).

Још је Дјуи (Dewey, 1998/1933) истицао да су школска истраживања један од ефикаснијих начина да просветни радници током свог професионалног искуства континуирано преиспитују и тестирају педагошке теорије у пракси. У домаћој литератури преовладава слично уверење да се запослени у образовању позиционирају као аутономни професионалаци са критичким ставом према теорији и пракси, као истраживачи, актери и креатори праксе (Radulović, 2007; Zlatković, Stojiljković, Đigić & Todorović, 2012). Истражујући, практичари развијају осећај власништва над знањима и решењима које су открили, што повећава шансу да се јави промена и да се она одржи током дужег временског периода.

Рефлексивни и истраживачки приступ школској пракси тражи програме за унапређивање истраживачких компетенција. Потребно је да се у школама развија култура истраживања и „истраживачки поглед на свет”, да се подржава и вреднује индивидуална иницијатива у погледу покретања и извођења истраживачких пројеката и да се у том погледу промовише сарадња, колегијалност и тимски дух. Практичари тако могу заједно да откривају, артикулишу и испитују своје претпоставке о настави, учењу и школовању. На пример, „отворени” дијалог о проблемима у раду, размена примера добре праксе и повратних информација о квалитету наставе с циљем да се идентификују проблеми и да се истраживањем проналазе нова и ефикасна решења. Таква „заједница практичара који уче” постаје катализатор промена васпитно-образовне праксе (према: Cochran-Smith & Lytle, 2009).

Иницијално образовање просветних радника

Основни циљ иницијалног образовања просветних радника јесте активно, рефлексивно и критичко промишљање властите праксе како би током свог професионалног развоја могли да промишљају и експериментишу са својим професионалним искуством (Gajić, 2007). Није довољно да просветни радници уче како да раде у пракси, већ и да развијају вештине и способности да „уче из праксе“ (Darling-Hammond & Bransford, 2005). Размишљања о потребним променама у оквиру иницијалног образовања односе се и на изграђивање истраживачких компетенција будућег просветног кадра (Radulović, 2007).

Иницијалним образовањем у нашој земљи предвиђено је да стручни сарадници и наставници стичу и развијају рефлексивне и истраживачке компетенције и да их примењују током рада у складу са стандардима које прописују просветне власти и струка. Да би се ово остварило, потребно је планирање и обезбеђивање диференциране стручне подршке запосленима у образовању која би била примеренија њиховим потребама и обавезама. У целини, уважавамо перспективе школских практичара о недостацима њихове иницијалне припреме за професионални рад, али имамо пуно поверења у њих као стручњаке који су способни да на основу истраживања отварају „стара“ питања трагајући за новим интерпретацијама, да откривају нове проблеме и проналазе одговарајућа решења.

Неопходно је да просветни кадар у току припреме за рад у школи развија уверења о сопственој одговорности за планирање, организацију, посматрање и унапређивање сопствене праксе, као и уверења о потреби и могућностима ангажовања у истраживању праксе у циљу остваривања претходног. Боље повезивање предавања, вежби и праксе у оквиру студијских програма који припремају стручне сараднике и наставнике за рад захтева стављање праксе у функцију стицања вештина и развоја компетенција за обављање њихових послова у школи. Наука о образовању може се повезивати са школском праксом не само применом теорије у пракси него и њеном провером и потврђивањем на примерима из праксе и у одређеном контексту (нпр. проблем васпитања аутистичног детета које похађа редовну школу).

Перспективе развоја истраживачке праксе у школи

Истраживачки приступ школских практичара васпитно-образовној пракси у нашој земљи подржан је прописима и нормама у просветним документима, резултатима емпиријских истраживања, трендовима у образовним теоријама о професионалном развоју запослених, као и увидима аутора поглавља, изведеним на основу проучавања акутелних питања у области васпитања и образовања. Очигледно је да је систематско и планско истраживање школске праксе професионални изазов за стручне сараднике и да представља веома

захтеван задатак за њих. Ситуација за наставнике је још комплекснија, зато што је фокус њиховог рада и образовања на поучавању и учењу у оквиру дисциплине коју предају.

Стручним сарадницима и наставницима је потребна свеобухватна подршка просветних власти, научне заједнице, струковних удружења и других колега из школе да би могли да буду носиоци, иницијатори и фацитатори у подстицању истраживачке праксе у школи. Такође, потребно је да се у школи развија рефлексивна пракса и истраживачки приступ да би њени припадници деловали као заједница која учи и развија се (Hebib, 2009; Hebib i Matović, 2012). Истраживачки приступ пракси би требало да је одраз критичке навике људског ума, начина бивствовања у образовној пракси, као и динамичан и ефикасан пут ка изграђивању знања и вештина о пракси (Cochran-Smith & Lytle, 2009).

Развијајући истраживачки приступ пракси у својим школама, стручни сарадници и наставници могу да остваре бројне предности, од којих издвајамо следеће:

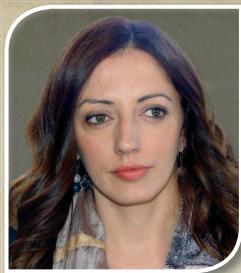
- ❖ систематски стичу нова знања, промишљају властито искуство и проналазе решења за дату ситуацију/проблем;
- ❖ идентификују и анализирају примере добре и лоше праксе;
- ❖ доносе закључке о томе како је могуће мењати праксу на основу увида у сопствена искуства;
- ❖ предвиђају конкретне кораке у спровођењу промена које опајају као неопходне;
- ❖ истражујући уче о практичним проблемима на примеру рада својих колега и суочавајући се са изазовима, размењују критичке сугестије, пружају подршку, изграђују осећај заједништва и припадања;
- ❖ самостално и заједнички тестирају и развијају нове теорије о педагошкој пракси;
- ❖ дају деци, младима и колегама пример како се учи;
- ❖ развијају мотивацију за сопствени рад, превазилазе монотонију и рутину у раду;
- ❖ развијају веће самопоуздање и веру у своју стручност;
- ❖ унапређују живот и рад школе и сопствени професионални развој.

Зборник радова *Развој истраживачке праксе у школи* има за циљ да подстакне запослене у школи да истражују праксу. Наши закључци су праћени уверењем да ће стручни сарадници и наставници, вођени педагошким оптимизмом, унутрашњом мотивацијом и стеченим знањима, поставити себи нове професионалне изазове и опробати се у истраживачком приступу у оквиру васпитно-образовног процеса. Ако је заједнички циљ да се обезбеди квалитет и ефикасност у образовању, онда верујемо да ће истраживања школских

практичара помоћи у остваривању тог циља, првенствено зато што им таква пракса омогућава да континуирано проблематизују базичне претпоставке о сврсисходности образовног система и да изнова отварају питања о квалитету образовних ресурса, процеса и исхода.

Коришћена литература

- ❖ Cochran-Smith, M. & Lytle, S. L. (1999). Relationships of knowledge and practice: Teacher learning in communities. *Review of Research in Education*, Vol. 24, 249–305.
- ❖ Cochran-Smith, M. & Zeichner, K. M. (2005). *Studying teacher education: The report of the AERA Panel on research and teacher education*. Mahwah, NJ.
- ❖ Cochran-Smith, M., & Lytle, S. (2009). *Inquiry as stance: Practitioner research for the next generation*. New York: Teachers College Press.
- ❖ Darling-Hammond, L. & Bransford, J. (Eds.) (2005). *Preparing teachers for a changing world: What teachers should know and be able to do*. San Francisco: Jossey-Bass.
- ❖ Dewey, J. (1998/1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: Houghton Mifflin.
- ❖ Gajić, O. (2007). Monitoring and evaluation of the students' pedagogical practical training – metatheoretical standpoints. In M. Jurišević, M. Lipec Stopar, Z. Magajna in M. Krajnčan (Eds.), *Praktično pedagoško usposabljanje: izhodišča-model-izkušnje* (pp. 20–30). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
- ❖ Hargreaves, D. (1996). *Teaching as a research based profession: Possibilities and prospects*. Birmingham: The Teacher Training Agency Annual Lecture.
- ❖ Hebib, E. (2009). *Škola kao sistem*. Beograd: IPA, Filozofski fakultet.
- ❖ Hebib, E. i Matović, N. (2012). Istraživački rad školskog pedagoga. *Nastava i vaspitanje*, God. 61, Br. 1, 67–82.
- ❖ Jošić, S., Džinović, V. & Ćirović, I. (2014). Teachers' perceptions of factors impeding school improvement in Serbia. *Psihologija*, Vol. 47, No. 2, 231–247.
- ❖ Pavlović, J. i Maksić, S. (2014). *Implicitne teorije kreativnosti nastavnika osnovne škole: studija slučaja*. *Psihologija*, Vol. 47, Br. 4, 465–483.
- ❖ Radulović, L. (2007). Istraživanje i razvijanje obrazovanja nastavnika za refleksivnu praksu – kritički prikaz jednog istraživanja kao građenja obrazovnog programa. *Pedagogija*, Br. 4, 597–610.
- ❖ Zlatković, B., Stojiljković, S., Đigić, G & Todo- rović, J. (2012). Self-concept and teachers professional roles. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 69, 377–384.
- ❖ Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.

Уреднице

Славица Максић и Ивана Ђерић

Јединствено научно дело на нашем простору

*(проф. емеритус др Првослав Јанковић,
Педагошки факултет у Сомбору)*

Занимљиво, интелектуално узбудљиво и подстицајно штиво

*(редовни проф. др Биљана Требјешанин,
Училишски факултет у Београду)*

Рукопис је писан јасним и разумљивим језиком и стилем, критички и аргументовано

*(редовни проф. др Оливера Гајић,
Филозофски факултет у Новом Саду)*

Вредан допринос развоју школске праксе и значајан прилог развоју педагошке теорије

*(ванредни проф. др Емина Хебиб,
Филозофски факултет у Београду)*

Значајан број инструмената које наставници и стручни сарадници могу користити

*(доцент др Гордана Ђијић,
Филозофски факултет у Нишу)*

ISBN 978-86-7447-129-6

9 788674 471296